

nemariti. Prva verzija studije objavljena je 1972, ali ta činjenica ne umanjuje potrebu ažuriranja nekih statističkih podataka. Na osnovi tih i takvih podataka dobijeni podaci potvrđuju nastajanje »proletarijata« u ukupnoj strukturi stanovništva Nairobia (63% ukupnog uzorka sa srednjim i niskim primanjima prosječno posjeduje manje od jedne akre zemlje). Sljedeća studija o privremenim i povratnim migracijama u Tajlandu posebno je zanimljiva s više razloga. Vrste migracija analizirane su na osnovi podataka dobivenih popisom stanovništva 1970. Studijom su se nastojale identificirati osnovne vrste migracija, da li su dominantne migracije u urbane ili ruralne sredine. Analizom je također obuhvaćeno porijeklo migranata (iz urbane ili ruralne sredine), njihova doba i obrazovna struktura, zapošljavanje prema vrstama zanimanja i prema vrsti radnih odnosa (da li rade u privatnom ili društvenom sektoru, da li se javljaju kao poduzetnici i sl.). Iscrpnost u tematskoj obradi ne ogleda se samo u opsežnim statističkim priložima, već i u tekstualnoj analizi pojava koje su u posrednoj ili neposrednoj vezi.

Naposlijetku, posljednja studija u okviru ekonomskog pristupa i u okviru cijele knjige sadrži analizu socio-ekonomskog odnosa između Novog Zelanda (kao visokourbanizirane i bogate zemlje) i Polinezijskog otočja: Tonga, Fidži, Tuvalu, Kiribati, Nive, Samoa (kojima je zajednička karakteristika visok prirodni priraštaj i ekstenzivna poljoprivredna proizvodnja s malim tržišnim viškovima). U ovoj studiji, više nego u prethodnima, istaknut je utjecaj politike na migracije. Prema vrsti bilateralnih odnosa između N. Zelanda i pojedinih otoka razlikuju se veličine i vrste migracija. Ovisnost jedne zemlje o drugoj recipročna je, ali se u ovom slučaju potvrdila činjenica da ekonomski jači subjekt definira međusobne odnose. To se može vidjeti i u svim prethodnim studijama ove knjige, ali ne tako eksplicitno.

Hermina Buratović

Henri Bemford Parks

ISTORIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Beograd, Rad, 1986, 827 str.

U ediciji biblioteke Svjedočanstva beogradske izdavačke radne organizacije Rad pojavio se prošle godine prijevod još jednog vrijednog i po mnogočemu zanimljivog historiografskog djela. Riječ je o knjizi *Istorija Sjedinjenih Američkih Država* pjesničara Henrya B. Parkesa (1904—1972), dugogodišnjeg načelnika Katedre za povijest Njujorškog sveučilišta i autora mnogih radova, među kojima prednjače: *Historija Meksika* (1938), *Američko iskustvo* (1942), *Svijet poslije rata* (1942), *Bogovi i ljudi: preko zapadne kulture* (1959) te *Božanski poredak* (1969), koja ovoga engleskog domoroca (poslije studija u Engleskoj naturaliziranog Amerikanca), po političkim uvjerenjima liberalnog mislioca i stvaraoca, zahvaljujući erudiciji i analitičkim prosudbama s punim pravom svrstavaju među najveća imena u historiografiji anglosaksonskog svijeta.

Njegov djelokrug istraživanja, što se lijepo vidi i u ovoj knjizi, nije ograničen na jednu oblast, već na raznolika pitanja kako evropske tako i američke političke, kulturne, društvene i intelektualne povijesti.

Parkesova *Istorija Sjedinjenih Američkih Država* u prostranom vremenskom dijapazonu, od epohe geografskih otkrića do najvažnijih događaja iz vremena administracije Lyndona Johnsoina (1963—1968), ocjenjuje događaje i pokrete, ličnosti i politiku ne samo SAD već i zemalja širom svijeta, uključujući djelomično i Jugoslaviju nakon prvoga i drugoga svjetskog rata.

Naravno, kao i svaka druga knjiga, tako i Parkesova povijest ima vrline i mane. Ako se doduše i može prijeći preko stanovitih omaški evidentnih u davanju karakteristika, generalizacija, koncepcija i zaključaka pri opisu velikih razdoblja i događaja koji su ih obilježili — neizbježni su prigovori onim završnim dijelovima knjige u kojima se analiziraju politički događaji u Sjedinjenim Američkim Državama i državama širom svijeta nakon oba svjetska rata.

Tako naprimjer Parkesa posebno iritiraju i najočitiše smetaju događaji vezani za pojavu i razvoj SSSR-a kao velike svjetske sile, pojava ideologije komunizma i socijalizma koju ta zemlja propagira, a posebice unutrašnja politika SSSR-a. Na tom su planu njegove tvrdnje potpuno sukladne s tvrdnjama liberalnih pisaca kojima i sam pripada, a prema kojima država u SSSR-u regulira cjelokupan život ljudi, primjenjuje teror, uništava svaku opoziciju, stvara kult »nepogrešivosti« rukovodstva, uspostavlja diktaturu nad proletarijatom, uništava inteligenciju itd., što u osnovi znači da su ideologija i praksa u socijalizmu i komunizmu nespojivi s demokracijom. Parkes ide još i dalje smatrajući utopijom sistem stvoren u SSSR-u, sistem za koji kaže da predstavlja »okrutno nasilje« i da je »represivan«, a metode koje su primjenjivali talijanski fašisti i njemački nacisti samo su imitacija staljinističkih metoda iz vremena Staljinovih obračuna s političkim protivnicima.

Nedovoljna preciznost i obaviještenost očita je u Parkesa i u nekim pojednostima kad govori o prošlosti naše zemlje, iznoseći naprimjer već ukorijenjeno mišljenje na Zapadu da je Sovjetski Savez, poslije povlačenja njemačke vojske s Balkana, uspostavio »komunističku« vladu u Jugoslaviji, a slabo poznavanje jugoslavenske historiografije navelo ga je na neprecizan i površan zaključak o Sarajevskom atentatu 28. lipnja 1914. To je, kaže Dragoljub R. Živojinović u predgovoru ovoj knjizi »uzev u celini, razumljivo jer Parks, kao liberalni historičar i mislilac, vidi neke događaje, njihove uzroke i posledice u nešto drugačijoj svetlosti nego što ih mi vidimo« (str. 13).

Teško je također povjerovati u one Parkesove tvrdnje pri opisu nekih osoba i događaja (Ngo Din Dijema, bivšeg šefa južnovijetnamske države, egipatskog vođe Gamala Abdela Nasera, korejskog rata 1950—1953. i slično).

Uza sve navedene nedostatke Parkesova vrijednost kao historičara ne blijedi jer je on dosljedno sebi i svojem shvaćanju i onda kada treba kritički progovoriti o Sjedinjenim Američkim Državama, na način jednak onome kada progovara o evropskim

zemljama i Sovjetskom Savezu posebice. Nemilosrdno i uporno šibajuću politiku i praksu koju su primjenjivali engleski kolonisti prema domorodnom indijanskom stanovništvu, ne samo u kolonijalnim nego i u kasnijim vremenima, Parkes drži da je takva politika sramota koju Sjedinjene Države sa sebe ne mogu nikada oprati. Problem crnačkog ropstva i njihov položaj u američkom društvu predstavlja možda neizlječivu bolest SAD i zato Parkes ropstvo kao društvenu instituciju sa svim posljedicama koje sobom donosi ironički, oštro i razorno napada. Uzroke građanskog rata, za razliku od ostalih povjesničara, on ne nalazi u ekonomskim razlozima, nego u ropstvu koje je dovelo do bratoubilačkog sudara između Sjevera i Juga. I druge prisutne anomalije u prošlosti SAD (rat s Meksikom, imperijalistički apetiti prema Karipskoj oblasti i Dalekom istoku, pretjerano spekuliranje na burzi itd.) rezultat su nesklada između proklamiranih načela i političke prakse SAD, ispravno ustvrđuje Parkes.

Unutrašnju i vanjsku politiku SAD u drugome svjetskom ratu i nakon nje Parkes također ne mazi. Oštro se obarajući na samovolju birokracije, posebno vojne, koja je prisilno preselila Amerikance japanskog porijekla iz gradova duž pacifičke obale i rasula ih po logorima i pustim oblastima Arizone, Meksika i Nevade, a da za to nije bilo nikakva opravdanja doli starih sumnji — Parkes smatra napadom na građanske slobode i jednom od najtežih mrlja na spisku američkih pothvata u drugome svjetskom ratu. Čime, nadalje, opravdati američku politiku vođenu prema nacionalističkoj Kini Čang Kaj Šeka? Tako vođena politika, misli Parkes, omogućila je pobjedu Mao Ce Tunga godine 1949. i slabljenje američkog utjecaja na azijskom kontinentu, a to je istovremeno jedan od najtežih političkih poraza u američkoj povijesti.

Desetogodišnje poslijeratno razdoblje američke politike (1945—1955) kada je svom snagom na vidjelo izbila politika ortodoksne desnice i »lov na vještice« (hladni rat) senatora Josepha McCartya iz Wisconsin, Parkes je u svojoj knjizi nepoštedno kritizirao ne štedeći pritom, ali doduše u dosta blažoj formi, ni toleranciju koju je predsjednik

Dwight D. Eisenhower (1953—1961) pokazivao prema senatoru. Uloga pojedinca u društvu ima nesumnjivo veliku ulogu, ali da opće vrijednosti jednoga naroda u određenom vremenu mogu biti sazdane u jednoj osobi kao što se primjerice često isticalo za predsjednika Trumana — Parkes nije sklon prihvatiti.

Ono, međutim, što je privuklo našu pažnju i, valja priznati, dalo osnovni povod ovome napisu, jesu oni dijelovi Parkesove povijesti u kojima autor govori o kolonizaciji i imigraciji stanovništva na sjevernoameričkom kontinentu. Ovom zgodom iznosimo samo autorovo viđenje imigracijskih procesa i svih onih pojava koje su ti procesi ukomponirali u američko društvo od okončanja američkog građanskog rata (1865) do svršetka drugoga desetljeća 20. stoljeća.

Zahvaljujući, naime, ekspanziji američke privrede i poboljšanim transportnim sredstvima poslije građanskog rata, dotadašnje doseljenike iz Zapadne Evrope i francuske Kanade, neusporedivo većim brojem i raznolikim porijeklom nadvisuje nove migracije preko Atlantskog oceana, a ne traže zaposlenje u poljoprivredi, već u industriji. Statistički podaci iz 1910. godine pokazuju da su u osam najvećih gradova Amerike jednu trećinu stanovnika sačinjavali stranci, dok su više od jedne trećine bili Amerikanci iz druge generacije. Štoviše, u nekim manjim industrijskim mjestima Pennsylvanije i Michigana, gdje je bilo razvijeno rudarstvo, koncentracija stranaca bila je i znatno veća.

»Ukupan broj doseljenika za pola stoljeća od 1870. do 1920. godine iznosio je 26 277 000 — što je triput više nego za ranija dva i pol stoljeća«, kaže Parkes i nastavlja: »Od ovih doseljenika nekoliko miliona bile su 'ptice selice', koje su se na kraju vraćale u svoju domovinu, ali je po svoj prilici više od 20 000 000 ostalo u Sjedinjenim Državama« (str. 482) Emigracija je dosegla vrhunac osamdesetih godina 19. stoljeća s osjetnom tendencijom pada u devedesetim, a zatim se povećala i dosegla najveću brojku od 1 285 349 novodoseljenih osoba u 1907. godini.

Pored različitih uzroka koji su determinirali evropske migracijske pojave prema Sjedinjenim Državama u

tom razdoblju, potrebno je istaći različite pravce i različitu ekonomsku, kulturnu i vjersku strukturu emigracijskih kontingenata. Dok je, naime, 85% evropskih doseljenika koji su stupili na američko tlo prije 1890. došlo iz sjeverne i zapadne Evrope, i to najviše iz Njemačke, Irske, Engleske i Skandinavije, dakle iz ekonomsko i kulturno naprednih zemalja, u najvećem broju pismeni, a po vjeri protestanti, izuzev u oba slučaja Irce i neke Nijemce — dotle tzv. »nova imigracija« nakon 1890. nosi sobom nove karakteristike. Bijahu to doseljenici iz zataležih krajeva južne i istočne Evrope, pretežno iz Italije, Austro-Ugarske i Rusije, sastavljeni od veoma različitih novih etničkih grupa: Čeha, Slovaka, Mađara, Hrvata, Slovenaca i Židova iz Austro-Ugarske Monarhije te Poljaka, Ukrajinaca i Židova iz Rusije. Mnogi su od njih bili, piše Parkes, »nepismeni i priviknuti na krajnje nizak životni standard; nisu imali nikakvo prethodno iskustvo sa bilo kojom formom demokratije i vladavinu su pamtili samo kao tuđu i ugnjetavačku silu; većina njih nisu bili protestanti nego rimokatolici, pravoslavni ili Jevreji; i većina ih se nastanjivala u gradovima, poglavito na severoistoku i Srednjem zapadu. Većina novih doseljenika bili su zemljoradnici u starom svetu, sa tradicionalnim načinom života koji se, iz generacije u generaciju, prenosio još od srednjega veka.« (str. 483)

Parkesovo tumačenje uzroka emigriranja iz evropskih zemalja u Sjedinjene Države ne donosi bitnih novina nepoznatih dosadašnjoj historiografiji ni ti novina u opisu nevolja koje su doseljenike pratile do posljednje etape puta koja ih je odvela »u ugljene baze, ili čeličane, ili fabrike odeće gde su se morali prilagoditi dvostrukoj promeni: ne samo time što su prešli iz Evrope u Ameriku, nego isto tako što su prešli iz sela u grad« (str. 483). Ali u tumačenju položaja doseljenika u američkom društvu on je, uz neke dosada nepoznate činjenice, u vjernom slijedu svoga kritičkog stava, razotkrio sve slabosti kako došljaka, tako i sredine koja ih je udomila.

Bez poznavanja jezika i običajâ, hladno primljeni u novome svijetu, novodošljacima su Sjedinjene Države dugo izgledale kao tuđa zemlja. U tome su

uglavnom dočekali i proces asimilacije koji obično nije počinjao sa samim doseljenicima nego s njihovom djecom i sudeći prema svemu, nije bio bezbolan. O tom procesu, među ostalim, Parkes kaže: »Deca su u besplatnim državnim školama učila engleski... i ubrzo morali da shvate da su običaji doseljenika bili znak inferiornosti i da su mogli dobiti sve privilegije Amerikanaca samo tako ako se prilagode običajima preovlađujućih grupa. Usled toga je u mnogim doseljeničkim porodicama došlo do oštrog rasepa između dece i roditelja, naročito očeva. Jer dok je mati još uvek mogla da vrši svoju tradicionalnu funkciju u kući, otac, neupoznat sa američkim životom i obično ne tako uspešan kao hranitelj porodice, više nije mogao da bude glava porodice, odnosno da zadrži svoj tradicionalni autoritet. Zbog toga su mnogi Amerikanci iz druge generacije rasli, malo se obazirući na roditeljsku stegu, i sa osećajem da se otuđuju od svojih vlastitih etničkih tradicija. Istovremeno, oni su još uvek imali osećaj da ne pripadaju američkom društvu i, ako su živeli u sirotinjskim četvrtima, često su dolazili u dodir samo s najgorim aspektima američkog života. Ova situacija stvorila je mnoge probleme neprilagodivosti pojedinaca društvu, od kojih su se zločin i gangsterizam ponekad pripisivali samim doseljenicima. Relativno mali broj Amerikanaca iz prve generacije bili su zločinci; ali je procenat među njihovom decom bio veći od nacionalnog proseka. Zločin je uzimao maha naročito u gradskim naseljima gde su se razarale tradicije staroga sveta a nisu ih zamenili novi oblici društvene integracije.« (str. 483/84) Tako kratko i uvjerljivo o evropskim iseljenicima u SAD poput H. Parkesa nitko dosad nije progovorio. I da bude dokraja konkretan i vjerodostojan, on na proces adaptacije i asimilacije došljaka vidi pored ostaloga i utjecaj prisile američkih moćnih krugova i pojedinaca. Nativističke predrađaje su u tome odigrale važnu ulogu: »Mnoga lica starog američkog porekla pravila su oštru razliku između stare i nove imigracije i upravo tvrdila da će se nadiranjem iz južne i istočne Evrope istisnuti američke tradicije. Ne priznajući doktrinu da su svi ljudi jednaki, oni su dokazivali da novi dose-

ljenici pripadaju rasama, koje su po prirodi inferiorne, i pozivali se na to što su oni većinom bili kriminalci i anarhisti. Pojačale su se i predrasude prema katoličkoj crkvi i (prvi put u američkoj istoriji) antisemitska propaganda počela je da nailazi na širi prijem.« (str. 484)

Ogorčeni protivnik nativističke doktrine, realan i kritičan u prosudbi događaja, a sentimentaln i blagonaklon spram došljacima bez obzira na vjersku ili etničku pripadnost, Parkes neumoljivo prijeti i upozorava pristalice nativizma kad kaže: »Nativisti su zanemarili činjenicu da su svaku različitu iseljeničku grupaciju, od Engleza, Nemaca, Škota i Iraca iz kolonijalnog perioda, pa sve do Italijana, Slavena i Jevreja u dvadesetom stoleću, doveli u Ameriku slična nadanja da će se osloboditi ugnjetavanja i imati prilike da se ekonomski podignu. Svi oni su se suočili sa sličnim problemima ponovnog prilagođavanja posle dolaska u obećanu zemlju. Užasnuti na prljavštinu i gangsterizam sirotinjskih četvrti, nativisti nisu videli (kao što je isticao Džekob Riis) da značaj pitanja nije bio u tome šta doseljenik čini za Ameriku nego šta Amerika čini za doseljenika. Zahtevajući da se doseljeničke grupacije što pre asimilišu, oni su izgubili iz vida vrednost raznovrsnih kultura i nisu priznavali činjenicu da se američki život može obogatiti očuvanjem mnogih doseljeničkih tradicija i načina života.« (str. 484/85)

Kada je krajem devetnaestoga stoljeća počeo pokret za ograničavanje doseljenika u SAD koji su inicirali sindikalno organizirani radnici jer nisu mogli održavati visoke nadnice sve dok su iz inozemstva i dalje pristizali novi radnici, stajalište nativista u tom restriktivnom pokretu odigralo je za paženu ulogu, naglašava Parkes, kronološki izlažući događaje u njegovu razvitku. Naime, sve do 1875. godine, kada je federalna vlada zabranila doseljavanje prostitutki i osoba koje su bile osuđene kao zločinci, kontrole doseljavanja nije bilo. Godine 1882. izuzeti su idioti i lica koja bi mogla pasti na teret države. Zakonom, međutim, iz 1882. utvrđen je novi presedan kojim se potpuno zabranjivalo dalje doseljavanje Kineza. »Za proteklih trideset godina«, piše Parkes, »u Sjedinjene

Države došlo je oko 150 000 kineskih radnika, većinom na pacifičku obalu..., a njihova spremnost da rade za veoma niske plate podstakla je rasne predrasude njihovih belih protivnika i dovela do stvaranja jednog snažnog antikineskog pokreta među belim radnicima Kalifornije. Njihovo iseljavanje bilo je u početku privremeno, ali je, postalo potpuno 1902. godine. Ono je bilo ukinuto za vreme drugog svetskog rata kao gest prijateljstva.« (str. 485) Zbog istih predrasuda sudbina je zadesila i japanske radnike i farmere u Kaliforniji, ali njihovo isključivanje nije uslijedilo zakonodavnim mjerama, već »džentlmenkim« sporazumom s japanskom vladom godine 1907.

Restriktivne mjere ostaju na snazi, ali bitnih promjena u politici nije bilo sve do 1917. kada je uvedena provjera pismenosti (unatoč vetu predsjednika Wilsona), da bi konačno godine 1921. ukupan broj doseljenika bio strogo ograničen, »i konačno je bilo napušteno tradicionalno američko vjerovanje da zemlja ima prostora za sve koji žele da dođu u nju« (str. 485).

Navodeći još neke brojčane podatke i karakteristike tih restrikcija H. Parkes ovako završava svoj komentar u vezi s tim: »Nema sumnje u to da je neka vrsta ograničenja bila potrebna, osobito jer je za vreme i posle prvog svetskog rata većina drugih zemalja sveta usvojila sličnu politiku. Ipak, nemoguće je ograničenje, ma koliko ono bilo potrebno, ne smatrati korakom unazad od liberalizma ranijih generacija. Jedna od bitnih sloboda, gotovo značajna kao sloboda govora, jeste sloboda kretanja. Ona je u devetnaestom stoleću bila priznata skoro u celom svetu, i nju su ograničavale samo nazadne zemlje kao što je Rusija. Međutim, posle prvog svetskog rata sve zemlje sveta, uključujući i Sjedinjene Države, počele su da oko sebe podižu bedeme tako da su ljudska bića bila zatvorena u nacionalnim granicama. Pun tragičan učinak toga postupka postao je očigledan jačanjem totalitarnih diktatura tridesetih i četrdesetih godina dvadesetog stoleća, kada milioni žrtava političkoga, verskog i etničkog progona nisu mogli da pobegnu i svugde su bili proglašavani za nepoželjne.« (str. 602)

Ovaj naš prikaz Parkesove *Istorije Sjedinjenih Američkih Država*, s posebnim osvrtom na migracijska kretanja, samo je fragmentaran. Ali uzevši u cjelinu ovo pozamašno djelo, složiti ćemo se sa Zivojinovićem, »predstavlja sveobuhvatan i kritički pregled nastanka i uspona SAD u vodeću silu zapadnog sveta. Svojim metodičkim postupkom, pronicljivošću i poznavanjem svih vidova delatnosti i stvaralaštva, snaga i slabosti SAD, Parkes osvetljava američko društvo, privredu, politiku i duhovni razvitak kao kompleksni, složeni fenomen moderne istorije« (str. 19). Zbog svega toga ovo historiografsko štivo, pisano jednostavnom i kritički odmjerenom rečenicom, mami svojom uvjerljivošću i novim činjenicama, pa ga valja svakako i najpomnije čitati.

Ante Laušić

John A. Jackson

MIGRATION

Aspects of Modern Sociology
London/New York: Longman, 1986.

Dočekali smo i to da je »etabliрана« sociologija u Velikoj Britaniji pridala migracijskim procesima mjesto koje im već odavno i pripada: mjesto, kako knjiga kaže, »fundamentalnog društvenog procesa« koji postaje i od fundamentalnog značenja za sociologijsku teoriju i metodologiju. Knjiga Johna Jacksona, profesora sociologije na sveučilištu u Dublinu, predstavlja — kako on sam kaže — »a remarkable act of faith« od strane izdavača jedne od najpoznatijih socioloških serija, Longmanove serije *Socijalna struktura moderne Britanije*. Izdavač mu je povjerio zadatak da na razumljiv način prikaže stanje istraživanja modernih migracija, na minimalnom (91 stranici) prostoru koji inače serija stavlja na raspolaganje.

Jackson je knjigu napisao kao »obozavatelj« problema: za njega, migracija kao društveni proces jest jedan od ključnih čimbenika socijalne promjene i razvoja. Istraživanje migracija nužno je holističko, a »razmjene populacija« što ustvari migracije i jesu, predstavljaju sjajan izazov razvoju pluralnog društva.